

29/896

รักษาสังกรานต์ รักษาสิ่งแวดล้อม : ครัวดำหัวปีใหม่

พรทิพย์ คำดี

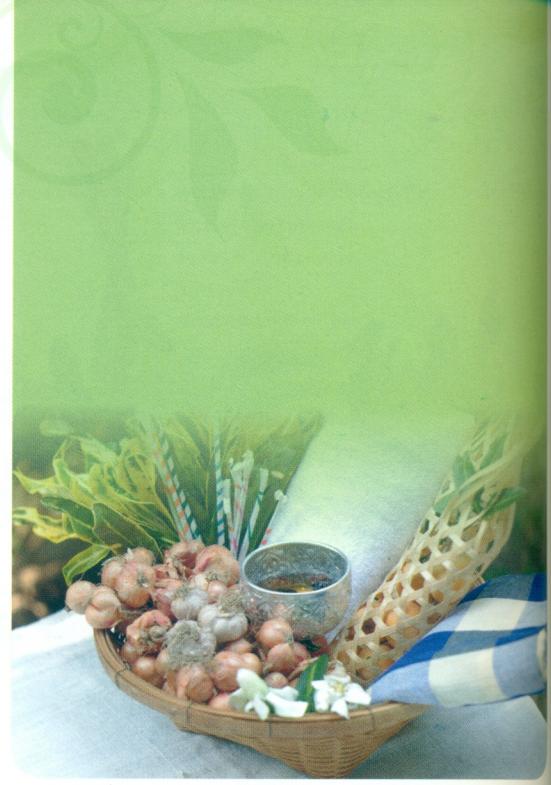
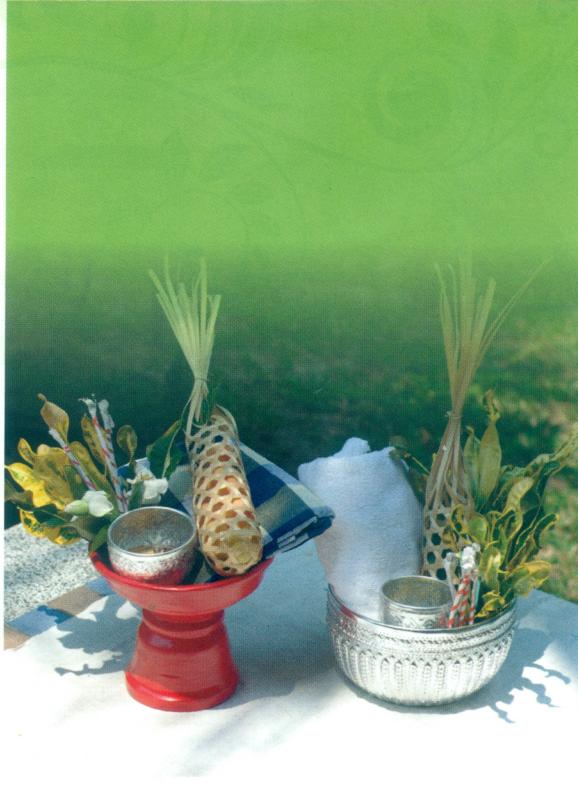
ผู้ช่วยศาสตราจารย์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เดि อนเจ็ดหนึ่งอันตรองกับเดือนเมษาณ ซึ่งถือว่า เป็นช่วงเวลาสำคัญ
ที่สุดของคนล้านนา เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่
เรียกกันว่า “ปีใหม่” อันตรองกับประเพณีสงกรานต์ของไทย
ในปัจจุบัน

ประเพณีสงกรานต์ของคนล้านนา เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษาณ ซึ่งเรียกว่า วันสังขานต์ ล่อง
คำว่าสังขาร หรือ สังขานต์ มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ สังกรานต์ “สงกรานต์” แปลว่า
ก้าวล่วงแล้ว คือ วัน เดือน ปีที่ล่วงลับไป วันที่ 13 เมษาณ เป็นวันเริ่มต้นสงกรานต์
(มนิ พยอมยงค์, 2533: 56) วันที่ 14 เมษาณ เรียกว่า วันเนาว์ คนภาคเหนือเรียกว่า วันเน่า
เป็นวันที่มีการขนทรายเข้าวัด มีการเล่นรดน้ำกันอย่างสนุกสนาน และเป็น “วันดาเครื่องไทยทาน”
คำว่า “วันดา” หมายถึง วันเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อทำบุญในวันที่ 15 เมษาณ
อันเป็น “วันพญาวัน” ซึ่งถือเป็นวันเริ่มศักราชใหม่ เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาและมี
ประเพณี “ดำหัว” ซึ่งบางท้องถิ่นอาจมีการดำหัวปีใหม่ต่อเนื่องไปจนถึงวันที่ 16 เมษาณ
ซึ่งเรียกว่า วันปากปี และวันที่ 17 เมษาณ เรียกว่า วันปากเดือน กิจกรรมการดำหัวปีใหม่นี้เอง
ที่สะท้อนคุณค่าและความหมายอันยิ่งใหญ่ของคนล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกเหนือจากการแสดงออกด้านคุณค่าความหมาย ทางวัฒนธรรมประเพณี ผู้เขียนเห็นว่า ภูมิปัญญาบรรพบุรุษของคนล้านนาได้เชื่อมโยงให้คนรุ่นหลังทราบในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยปฏิบัติสืบท่อกันมาและเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ทุกกิจกรรม แต่หลายสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งส่งผลต่อวิธีคิดและการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ เรื่องครัวคำหัวปีใหม่ที่เปลี่ยนแปลงจนลืมปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม

นิยามคำว่า “คำหัวปีใหม่” และการเตรียมของคำหัวแบบพอเพียง

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5 (2542: 2222-2223) อธิบายความหมายของคำว่า “คำหัว” ไว้หลายความหมาย ประการแรก หมายถึง การสะพรัมเพื่อชำระสักปกร กการสะพรัมตามพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น การสะพรัมในวันสังกรานต์ล่อง (อ่าน สังขานล่อง) เมื่อสะพรัมแล้วจะต้องหันหน้าไปทางทิศที่กำหนดและต้องหัดดอกไม้ที่กำหนดในแต่ละปีด้วย ซึ่งการคำหัวในวันสังกรานต์ล่องนี้อาจกระทำเพื่อชำระสิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลายให้ตกไปตามปีเก่า ส่วนความหมายประการที่สอง “คำหัว” เป็นพิธีกรรมขอมาลาโทปอัว索หรือแสดงควรธรรมต่อผู้มีพระคุณแก่ตน ซึ่งอาจจัดแบบธรรมชาติ หรือพิเศษซึ่งแตกต่างกันตามความสัมพันธ์ของผู้คำหัวและผู้รับการคำหัว จำนวนผู้ไปคำหัวและบริมาณของครัวคำหัว หรือ ครื่องแสดงควรธรรม เช่น การคำหัวแบบพิเศษจะแสดงควรธรรมต่อผู้มีพระคุณในวงกว้าง ผู้มีอำนาจในการบังคับบัญชา เช่น พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์สูง กษัตริย์ ราชวงศ์ชั้นสูง ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรต่างๆ

บทความนี้ขอกล่าวถึงการเตรียมครัวคำหัวแบบธรรมชาต เป็นการคำหัวผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดาญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่นับถือ เป็นต้น ซึ่งครัวคำหัวจะจัดวางไว้บนพานภาชนะที่เป็นสลุงเงิน (ขันเงิน) หรือภาชนะที่เป็นเครื่องจักสาน

งานหัดครรภ์พื้นบ้าน โดยครัวที่จัดวางเป็นหลักและสำคัญมากคือ ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียนและน้ำเข้าหมื่นส้มป่อย (เข้าหมื่นคือ ขมิ้น) ส่วนประกอบที่เป็นของบริโภค เช่น ข้าวห่อด้วยใบ柊 ห่อหมกหรือปลาย่าง หมากพลู เมี่ยง ขنمเทียน กระเทียม หอมแพล ผลไม้ตามฤดูกาลซึ่งบางครอบครัวปลูกไว้เพื่อรับประทานและเป็นครัวคำหัวช่วงสงกรานต์ เช่น มะปราง ส้มโอ มะพร้าวอ่อน กั้ก อ้อย ส่วนของใช้ เช่น เสื้อ ผ้าผูก ผ้าขนหนู ผ้าเช็ดตัว จะเห็นได้ครัวคำหัวที่กล่าวถึงนี้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม น้ำเข้าหมื่นส้มป่อย มีส่วนผสมเป็นพืชธรรมชาตินอกจากขมิ้น ฝักส้มป่อยแล้ว ยังคงดอกสารภีตากแห้งรวมทั้งดอกคำฝอย ทำให้มีกลิ่นหอมอันเป็นเอกลักษณ์ที่หอมเย็นหวานนานช้านาน สำหรับบริษัทฯ ย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ และของใช้ล้วนเปรียบเทียบต่อหุ้นสามารถใช้ได้เป็นเวลานาน ชวนให้กึ่งถังผู้ที่มีความรู้ จึงเป็นการทำตามประเพณีที่รักษาสิ่งแวดล้อมและมีความพอเพียง

ความเปลี่ยนแปลงที่เปลกแยกงานแบกปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

จากที่กล่าวไว้ข้างต้น สังคมเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมทั้งหมด ข่าวสาร และเทคโนโลยีก้าวล้ำนำสมัยอำนวยความสะดวกแก่ผู้คน โลกไร้พรมแดน มีการแข่งขันสูง “เวลา” จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ด้วยการถ่ายทอดเรื่องไม่มีเวลาและต้องการความสะดวกรวดเร็ว และทันใจ จึงทำให้การปฏิบัติกรรมต่างๆ เปลี่ยนแปลง ครัวคำหัวรูปแบบต่างๆ จึงเกิดขึ้น โดยผู้จัดน่าจะไม่ว่าร้านค้าขนาดเล็กที่ขาดหายไปในหมู่บ้าน ต่างนำเสนอครัวคำหัวสำเร็จรูปเป็นพุ่มหลักหรือรายการให้เลือก ซึ่งมีข้อสังเกตดังนี้

ประการแรก ภาชนะที่บรรจุเป็นงานซึ่งทำมาจากไม้และมีหลักขนาด บางส่วนใช้กล่องพลาสติกบางใส บางกลุ่มใช้ถุงพลาสติกหั้งทั้งที่เป็นถุงหูหรือถุงพลาสติกใสขนาดใหญ่ บางที่เป็นพลาสติกหลักสี่ และภาชนะพลาสติกสีสันสดใส โดยใช้แผ่นพลาสติกบางปิดหุ้มของคำหัวที่บรรจุในภาชนะนั้นๆ หลักครอบคลุม

ต้องเตรียมครัวทำหัวหลายชุด เพราะมีญาติผู้ใหญ่หลายคนทั้งในและนอกหมู่บ้าน ดังตัวอย่างเช่นวันที่ 15 เมษายน ซึ่งเป็นวันพญาวัน ผู้อุปถัมภ์ของหมู่บ้าน ที่วัด หลายครอบครัวมอบหมายให้ลูกหลานมีหน้าที่เป็นผู้นำหัว จึงมีภาพถ่ายหัวบรรจุของดำเนหัวเต็มตะกร้ารั้งยานยนต์ หรือภายในรถตนต์ เมื่อพบผู้ใหญ่ก็จะหัวถุงวางไว้บนพานหรือถาดที่ผู้ใหญ่เตรียมไว้ จากนั้นจึงรับพร หากไม่พบก็จะฝากรถุงหัวไว้พร้อมทั้งที่นั่นข้อความแจ้งให้ทราบ ทำเช่นนี้จนครบ ดังนั้น หากหนึ่งครอบครัวมีครัวทำหัว 40 ถุง ถ้าจำนวน 50 ครอบครัวทำเช่นนี้ จะเพิ่มปริมาณถุงหัวไว้จำนวน 2,000 ถุง ซึ่งถุงเหล่านี้ใช้เวลาอยู่สลายนานมากกว่า 400 ปี

ถุงพลาสติก 1 ใน สร้างมลพิษทางอากาศ 5 กรัม ถ้าประชาชนใช้ถุงอย่างน้อยวันละ 2 ใบ เท่ากับสร้างมลพิษทางอากาศจากถุงพลาสติกอย่างน้อยวันละ 10 กรัมต่อคน ถ้าประชากรไทยมีจำนวน 67 ล้านคน ลดใช้ถุงวันละ 1 ใบ เท่ากับลดจำนวนถุงพลาสติกได้ถึง 67 ล้านใบต่อวัน หรือ 24,455 ล้านใบต่อปี และหากลดการใช้ถุงวันละ 1 ใบ เท่ากับลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกได้ถึง 335,000 กิโลกรัมต่อวัน และช่วยประหยัดน้ำมันในการผลิตถุงได้ถึงวันละ 1,206,000 ลิตร หรือปีละ 440,190,000 ลิตร (<http://icare.kapook.com/content-detail.php?t-id=08id=364>)

นอกจากถุงพลาสติกแล้ว หากใช้ถุงที่ทำจากโพลิเมอร์聚丙烯 ที่นำกล่าวอีกนิดหนึ่ง เพราะโพมนีสารพิษที่ก่อมะเร็ง โพมนีเชื่อเดิมว่า สไตรโโฟม (Styrofoam) ส่วนสารพิษมีเชื้อว่า สารสแตเรน เป็นสารเคมีที่ใช้ในขั้นตอนการผลิต จากข้อมูลของศูนย์โลโกสีเขียวระบุว่า ปริมาณของที่เกิดขึ้นจากคนไทยใช้กล่องโพมนี เชิญ 2.3 กล่องต่อวันต่อคน และโพมนีเป็นของที่ไม่ย่อยสลาย หากนำไปเผาจะก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภัยอันร้ายแรง

ประการที่สอง การเลือกผลิตภัณฑ์ที่บรรจุในภาชนะ ถ้าเป็นของบริโภคจะเป็นอาหารกระป๋อง ขنمที่บรรจุในขวดโพลิพลาสติก ทนไฟหรือมีสี หรือบรรจุในถุงพลาสติก เครื่องดื่มบำรุงกำลังบรรจุขวด น้ำดื่มในภาชนะหรือขวดพลาสติก รวมทั้งน้ำหวานบรรจุขวด พลาสติกหลากหลายราคา น้ำผลไม้กระป๋องหรือบรรจุกล่อง นมบรรจุกล่องหรือขวดพลาสติก หากเป็นส่วนประกอบอื่นในการปรุงอาหาร มีทั้งน้ำมันพืช น้ำปลา พริกไทย ซอสปรุงรส เกลือป่น น้ำตาล สิ่งเหล่านี้บรรจุในขวดพลาสติก หรือถุงพลาสติก ตัวอย่างบรรจุภัณฑ์ของครัวทำหัวหลากหลายประเภท ที่ยกมาถ้วนถี่น้ำถ้วนเป็นสิ่งที่ย่อยสลายยากและใช้เวลานาน ดังตัวอย่างข้อมูลต่อไปนี้ (<http://guru.sanook.com/pedia/topic>) (http://mrbackpacker.com/tips/tip_19.html) และ(<http://hibaraai.blogspot.com/2011/12/1-5-3-14-1-5-1-13--15-80-100-25-40-450-450.html>.)

ชนิดของวัสดุ	ระยะเวลาที่ย่อยสลาย
ขวดพลาสติก	450 ปี
ถุงพลาสติก	450 ปี
กระป๋องอลูมิเนียม	200 ปี
หนังสือพิมพ์	6 สัปดาห์
ถ้วยกระดาษเคลือบ	5 ปี
กระป๋องเหล็ก	100 ปี
เศษกระดาษ	2-5 เดือน
เชือก	3-14 เดือน
ผ้าฝ้าย	1-5 เดือน
โพมนี	ไม่ย่อยสลาย
ขวดแก้ว	ไม่ย่อยสลาย
ไม้	13 ปี

จากข้อมูลข้างต้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญยิ่งที่ทุกคนต้องร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อประโยชน์เพิ่มขึ้นทุกวนทุกเวลา สาเหตุการเพิ่มขึ้นที่สำคัญที่สุด คือ การขาดจิตสำนึก ความเข้าใจ และเจตคติที่มีต่อการกำจัดขยะมูลฝอย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์มีแหล่งที่มาจากการท่องเที่ยว สถานที่ราชการ ร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรม สถานที่มีการก่อสร้างส่วนสาธารณะ พื้นที่ทำการเกษตรกรรม ฯลฯ ไม่ว่าจะมาจากแหล่งใดก็ตาม “คน” คือ ผู้ที่ทำให้ขยะเพิ่มขึ้นหรือลดลง

ผลกระทบของพลาสติกก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน เนื่องจากเป็นสารประทุมโพลิเมอร์พากพลาสติกมีโครงสร้างขนาดใหญ่ มีกลุ่มเล็กมากจึงทำให้ย่อยสลายยาก และทำลายยาก หากเผาทำลายก่อให้เกิดการร้อนได้ออกไซด์ ซึ่งส่งผลต่อภาวะโลกร้อน และเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตามมา ภาวะโลกร้อน (Global Warming) หมายถึง ภาวะที่อุณหภูมิของอากาศเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีสาเหตุจากน้ำมันพิมุปรมีการเผาไหม้เชื้อเพลิงต่างๆ การขนส่งสินค้า โรงงานผลิตอุตสาหกรรมและการใช้พลังงานรูปแบบต่างๆ ฯลฯ นอกจากนี้มนุษย์ยังเพิ่มปริมาณก๊าซในตัวสักอุ่นไชด์และคลอร์ฟลูอโคลร์บอน (CFC) พร้อมกับการตัดไม้ทำลายป่าจำนวนมากมหาศาล เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก จึงทำให้เกิดกลไกการดึงกลุ่มก๊าซต่างๆ จำนวนมากเข้าสู่ชั้นบรรยากาศ และก๊าซต่างๆ เหล่านี้เมื่อ

ที่เข้าไปทำลายชั้นบรรยากาศซึ่งกรองรังสีอุตตราไวโอลे�ตอันมีอิทธิพลต่อชั้นบรรยากาศไอโอดิน (<http://www.rf-foam.com/index.php?/lay=show&ac=article&id=538958978>)

จากเหตุผลสำคัญข้างต้น การรักษาระบบน้ำทั้งสิ่งและด้วยในช่วงประเพณีสงกรานต์จึงเป็นการส่งเสริมความเป็นมิตรต่อธรรมชาติ และการตระหนักในปัญหาของสิ่งแวดล้อม กรณีการเตรียมครัวทำทัวร์ปี้ใหม่แบบพอยังคงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ก่อปัญหากาฬโลกร้อนเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย และเหมาะสมกับบรรยากาศสงกรานต์ ล้านนา สงกรานต์ที่มีความหมายในเรื่องความกตัญญูรักคุณ การควรจะปฏิรูปสือสายใยสัมพันธภาพอันแน่น เพื่อความมีความงามในใจของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกหลาน ที่นอกเหนือจากการเคารพพ่อแม่ ครูอาจารย์และญาติผู้ใหญ่แล้ว ยังควรพิริยาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณอนันต์ต่อมวลมนุษยชาติ

เอกสารอ้างอิง MAEJO VISION

ดุงพลาสติกกับภาวะโลกร้อน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://guru.sanook.com/pedia/topic_\(๑๒_มีนาคม_๒๕๕๙\)](http://guru.sanook.com/pedia/topic_(๑๒_มีนาคม_๒๕๕๙)).

ดุงพลาสติกกับภาวะโลกร้อน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://icare.kapook.com/content-detail.php?t-id=08id=364_\(๑๔_มีนาคม_๒๕๕๙\)](http://icare.kapook.com/content-detail.php?t-id=08id=364_(๑๔_มีนาคม_๒๕๕๙)).

มนี พยอมยงค์. (๒๕๕๓). ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์ มูลนิธิสารนุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (๒๕๕๒). สารนุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.

ระยะเวลาการย่อยสลายของขยะมูลฝอย. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://hibaraai.blogspot.com/2011/12/1-5-3-14-1-5-1-13-15-80-100-25-40-450-450.html_\(๒๐_มีนาคม_๒๕๕๖\)](http://hibaraai.blogspot.com/2011/12/1-5-3-14-1-5-1-13-15-80-100-25-40-450-450.html_(๒๐_มีนาคม_๒๕๕๖)).

ระยะเวลาการย่อยสลายของขยะแต่ละชนิด. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://mrbackpacker.com/tips/tip_19.html_\(๒๐_มีนาคม_๒๕๕๖\)](http://mrbackpacker.com/tips/tip_19.html_(๒๐_มีนาคม_๒๕๕๖)).

วีรฉัตร กิตติรัตน์พညุลย์. ชนิด. (ม.ป.ป.). กล่องอาหารจากชานอ้อย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://thaipublica.org/2003/01/veerachat-grace_\(๒๖_มีนาคม_๒๕๕๖\)](http://thaipublica.org/2003/01/veerachat-grace_(๒๖_มีนาคม_๒๕๕๖)).

<http://www.rf-foam.com/index.php?/lay=show&ac=article&id=538958978>.

ขอขอบคุณผู้ถ่ายภาพประกอบบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.น.ค.เรศ รังสวัสดิ์

คุณเบญจศิล นุตตะลະ

คุณญาณิศา ไชยศรีหา